

Ve výrobní sféře jde o vzájemné „působení rostoucích výrobních sil a reálně existujícího systému výrobních vztahů... protiklady v této sféře určují všechny ostatní. Proto právě ve způsobu výroby, a nikoli mimo něj, leží základní protiklady socialismu“ (s. 347). Ve sféře společensko-politické jde o protiklady „mezi nezbytností rozvoje demokracie a nezbytností rozvoje centralismu“ (s. 352). Konečně hlavní problémy v duchovní sféře jsou spojeny se skutečností, že společenské a individuální vědomí nejsou totožné, že zde existují protiklady (s. 357). „Úspěchy, jichž socialismus dosáhl v upevnění socialistického způsobu života, formování a zdokonalování nového člověka — to je nejvýznamnější výsledek společenského pokroku,“ (s. 364) uzavírá autor celé dílo.

* * *

Butěnko obrací pozornost na podstatné a aktuální teoretické a metodologické problémy socialistického způsobu života, tak říkajíc na problémy „druhé generace“. To samo, jak známo, je významný vědecký počín. Pracuje historicko-materialistickou metodou; každou zkoumanou otázku zasazuje do souvislostí s překonanou a překonanou minulostí třídní společnosti a komunistickou budoucností, která jednak vyjadřuje směr dějinného pohybu, jednak je již v současné vývojové fázi v některých svých aspektech uskutečňována. Řeší všechny problémy takovým způsobem, že čtenář, bez ohledu na stupeň ztotožnění se s jeho názory, si je aktivně osvojuje.

Například pojem *forma životní činnosti* hraje významnou úlohu v celé koncepci. Pomocí formy, systému a celistvosti proniká autor hlouběji ke způsobové stránce života. To je bezesporu nosná teoretická linie, která řeší řadu otázek nově a zároveň některé nové otázky klade. Jak například chápat pojem *forma životní činnosti*? Je-li vymezen jako určitý druh činnosti, je dostatečným nástrojem pro rozlišení mezi formou činnosti společnosti, skupiny a individua? Jaký je vztah mezi formou a obsahem činnosti? Nevytváří se právě na této ose určité ohnisko tenzí ve způsobu života?

Autor s naléhavostí — jako snad doposud nikdo v současné marxistické literatuře — explicitně formuluje problém subjektu životního způsobu. Jeho podnětné řešení, rozlišující tři úrovně — společnost, sociální skupinu, individuum — implicity naznačuje spornost těchto koncepcí, které by chtěly za jediný subjekt životního způsobu vydávat individuum. I v tomto případě lze říci, že řešením problému se zároveň vytvořila nová báze pro formulaci otázek: Jaký je vztah mezi těmito třemi subjekty životního způsobu a jak je zprostředkován? Jde o tři hierarchicky uspořádané vrstvy, které mají jediného nositele, nebo o tři různé subjekty i nositele životních činností?

Butěnko tedy nejen vybírá určitý typ otázek, zpracovává je v mnoha ohledech originálním způsobem, ale nabízí i nové problémy k řešení. I tato rovina patří k pozitivům celého díla.

Dočítáme poslední stránku knihy s pocitem, že nikdo z odborné veřejnosti by ji neměl nechat nepovšimnutou. Zařadí se jistě do kmenového repertoáru socialistické literatury.

Blanka Filipcová — Ema Bukovská

Minče Draganov (ed.): Našijat način život (Náš způsob života)

Sofija, Otečestven front 1978, 186 s.

V současné době se v Bulharsku projevuje zvýšený zájem o socialistický způsob života. Výrazem tohoto zájmu je i recenzovaný sborník, do něhož autorsky přispěli pracovníci různých profesí: sociologové, filozofové, sociální psychologové i novináři. Je přirozené, že takto koncipovaná práce je tematicky poměrně heterogenní. Vhodným řazením jednotlivých statí se však editorovi podařilo tuto nevýhodu minimalizovat a naopak podtrhnout pozitivní stránky jednotlivých textů. Pro československého čtenáře je tematická různorodost i určitou výhodou, neboť umožňuje dobře posoudit spektrum problémů i stanovisek, které jsou v Bulharsku v rámci problematiky socialistického způsobu života analyzovány.

Editor rozdělil příspěvky do tří oddílů, z nichž teoreticky nejzávažnější je *první oddíl, Podstata a problémy socialistického způsobu života*, zabývající se obecně teo-

retickými a kulturně historickými souvislostmi. Je sem zařazeno celkem pět příspěvků, z nichž nejzajímavější jsou — krom úvodní stati *Klasikové marxismu a pojem způsob života* — příspěvek A. Todorova *Sovětský způsob života* a studie J. Vasileva *Kulturně historická tradice a její vliv na socialistickou výstavbu*. V úvodní stati se autoři zabývají pojetím způsobu života v dílech klasiků marxismu-leninismu a dovozují, že základní kategorií vymezující způsob života je *společenská praxe*. Způsob života zahrnuje podstatné rysy lidské činnosti, lišící se různou úrovní „společenskosti“. Ve stati je rovněž zdůrazněna nutnost studia sociálně třídní diferenciace způsobu života a všestranných vazeb mezi společnostmi, osobnostmi a způsobem života, tedy těch aspektů, v nichž V. I. Lenin oprávněně hledal kritérium socialistických přeměn společnosti.

Ve stati *Sovětský způsob života* se A. Todorov systematicky zabývá změnami ve způsobu života v průběhu socialistické výstavby. Dochází k závěru, že pojem „sovětský způsob života“ je svébytnou teoretickou vědeckou kategorií (nikoli pouze deskriptivním a historiografickým pojmem), která vyjadřuje ekonomické, sociálně psychologické, sociálně ekonomické a filozoficko-sociologické zákonitosti a rysy činnosti člověka ve společnosti.

Třetím zajímavým článkem v prvním oddílu je stať J. Vasileva, který se zabývá *procesem změny národního charakteru a vlivem tradice a historického dědictví na způsob života v dnešním Bulharsku*. Autor ukazuje, že v životě i vědomí lidí se dodnes projevují různé tradice a kulturně osobnostní vzory vzniklé v různých fázích konstituování bulharské společnosti. Lze například identifikovat rysy slavjanofilství, tradice získané v období turecké nadvlády i pozůstatky mentality utvářené v období kapitalistického rozvoje samostatného bulharského státu. Historická tradice obsahuje jak pozitivní, tak negativní momenty. Slovanská soudržnost, kolektivismus, pracovitost, morální angažovanost a smysl pro mravní hodnoty — to jsou komponenty historické tradice, na něž je možné i dnes navazovat. Naproti tomu maloburžoazní myšlení a egoismus představují rysy společenského vědomí, proti nimž je třeba vést nesmířitelný a zásadový boj. J. Vasilev ukazuje též na některé zajímavé stránky japonského přístupu k industrializaci a moderní technice, které svědčí o možnostech cílevědomé práce s národní psychikou.

Zbývající dva autoři zařazení do prvního oddílu se zaměřují na některé méně obecné problémy. R. Bratanová ve stati *Funkcionáři všedního dne* na konkrétních příkladech dokumentuje, že práce ve společenských organizacích přináší výrazné uspokojení, je chápána vesměs jako realizace vlastní osobnosti a jako možnost napomáhat dotváření a formování socialistického způsobu života. Z mnoha funkcí, které Národní fronta plní v bulharské společnosti, analyzuje především funkci sociálně kontrolní, výchovnou a charitativní. Imponující jsou údaje o sociálně kontrolní funkci Národní fronty. Například jen v průběhu jednoho roku bylo ve Varně uskutečněno 5763 kontrolních akcí (jedné z nich se účastnilo přibližně 10 000 lidí) zaměřených především na zlepšení zásobování, obchodní sítě a dalších služeb. Pokud jde o výchovnou funkci, je značný význam přikládán péči o zlepšování vztahů mezi mladou a starou generací (které podle autorky ve velkých městských aglomeracích často přerůstají až v antagonismus).

Úlohou Národní fronty se zabývá i stať A. Naševa *Národní fronta a vývoj socialistických vztahů v místě bydliště* uveřejněná v závěrečné části sborníku.

Stať M. Sema se problematiky způsobu života dotýká spíše okrajově a koncentruje se na *teoretické problémy propagandy*.

Druhý oddíl sborníku je věnován převážně otázkám sociální psychologie. Jednotlivé příspěvky jsou zaměřeny na *problematiku lidských potřeb ve vztahu ke způsobu života* (I. Paspalov), *otázky pretence* (R. Božinová) a *sociální satisfakce* (K. Petkovová a A. Josifov). Významná je zde stať M. Draganova *Psychika lidí a jejich životní činnosti*, která se snaží odlišit kategorii způsob života od v bulharské sociologii převládající kategorie „sociologická struktura společnosti“. Autor se přiklání k názoru, že kategorie způsobu života má své oprávnění; pojmy sociologická struktura společnosti i způsob života odrážejí různé stránky společenského vývoje. Formy způsobu života jsou určeny jednak vnějšími (především ekonomickými) faktory, jednak psychikou lidí, jejich potřebami, motivy, aspiracemi. Psychika lidí přitom do určité míry ovlivňuje i charakter vnějších faktorů rozvoje způsobu života.

Příspěvky uveřejněné v tomto oddíle vesměs zdůrazňují význam sociálních vztahů pro konstituování způsobu života: I. Paspalanov (*Způsob života a potřeby*) charakte-

rizuje sociálně psychologické potřeby osobnosti jako produkt mezilidských vztahů a norem hodnocení lidských skutků a chování, které se vytvořily v určitých kulturně historických podmínkách rozvoje určité společnosti, třídy či společenské skupiny. Zdůrazňuje význam formování sociálně psychologických potřeb v raném věku dětství a konstatuje, že této problematice je dosud věnována nepřiměřeně malá pozornost.

K. Petkevoa a A. Josifov ve stati *Způsob života a společenské uznání* charakterizují sociální satisfakci jako zvláštní normu vzájemných vztahů mezi jedincem a společností a zdůrazňují zejména význam ocenění práce (její naplnění i času jí věnovaného) jako nástroje formování socialistického způsobu života.

Třetí oddíl je věnován utváření mezilidských vztahů v socialistické společnosti a je tematicky poměrně různorodý. Zabývá se problematikou utváření sociálního klimatu v malých obytných komunitách, dále vazbou mezi literaturou a utvářením způsobu života (B. Ninov: *Krásná literatura a styl chování*), právě tak jako některými specifickými tradicemi v životním způsobu různých národů, tříd a vrstev (L. Stojkov: *Sociálně psychologické aspekty komplimentu*). Oddíl je uveden studií D. Gradova *Psychologie mezilidských vztahů v kategorii způsobu života*, která zdůrazňuje, že problém utváření vztahů mezi lidmi nabývá stále většího významu v důsledku rozmachu vědeckotechnické revoluce proměňující převážnou část formálních struktur malých kolektivů.

Nejzajímavější příspěvky se vztahují k problematice utváření mezilidských vztahů v malých obytných lokalitách. T. Nedelševa ve stati *Malé město jako celek* ukazuje nedostatek anonymity v malých bulharských městech a silnou neformální sociální kontrolu chování každého jedince. Obdobnými problémy se zabývá i L. Dojčinov, který ve stati *Problémy sociálního klimatu v malé lokalitě (čtvrti) v zrcadle dopisů redakcím časopisů* analyzuje problémy socialistického soužití a tvorbu životního prostředí. Konstatuje, že značnou roli v utváření způsobu života obyvatel má systém veřejné kontroly, která pomáhá učit se žít a vytvářet dobré životní prostředí. Zamýšlí se též nad hodnotami, které jednotlivec může vložit do zlepšení životního prostředí.

* * *

Sborník představuje zajímavou informaci o současném stavu výzkumu způsobu života v Bulharsku. Dokumentuje především určitou snahu dokázat oprávněnost této kategorie v systému marxisticko-leninských věd o společnosti a poukázat z tohoto hlediska na řadu bílých míst v současném společenskovědním poznání. Problémy způsobu života situuje převážně na pomezí sociologie a sociální psychologie, zabývá se problémy utváření soudružských mezilidských vztahů na pracovišti i v lokalitě, otázkami formování jednotlivce v současné socialistické společnosti.

Příspěvky uveřejněné v první části sborníku naznačují, že ambice výzkumu socialistického způsobu života jsou však daleko vyšší, aspirují na komplexní prozkoumání společenské praxe v logice historické kontinuity a diskontinuity a na postižení totality společenských vztahů v jednotě společenského a individuálního, kulturního a sociálního.

Blaguna Šimková

Zbigniew Sufin: Planowanie przyszości społeczeństwa (Perspektivní plánování společnosti)

Warszawa, Instytut Wydawniczy CRZZ 1975, 206 s.

Podobně jako v Československu, byla i v sousedním Polsku během prvé poloviny sedmdesátých let zpracována pro potřeby dlouhodobého plánování řada prognóz rozvoje různých oblastí společenského života. Kromě souboru prací, jež v letech 1970–1974 organizovala v rámci komitétu *Polsko 2000* Polská akademie věd (byly zpracovány například prognózy socioprofesionální struktury obyvatelstva, urbanizace, vývoje rodiny, spotřeby aj.), probíhaly i resortní prognostické práce týkající se jednotlivých odvětví národního hospodářství. Prognózy se stávaly východiskem expertiz určených pro stranické a státní orgány (k nejznámějším patří nesporně *Zpráva o stavu osvěty* sestavená pod vedením J. Szczepańskiego) a spolu s nimi pak byly souhrnně využity při přípravě návrhu perspektivního plánu sociálního a ekonomického rozvoje Polské lidové republiky do r. 1980.